

УДК 930.253:[17.022.1(477)«192/193»

АРХІВНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ 1920–1930-х рр.

Тарапон О. А.

У даній статті на прикладі документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України розглянуто джерелознавчий аспект проблеми ціннісних орієнтирів у Радянській Україні 1920–1930-х рр. Архівні матеріали виступають цінним джерелом вивчення змісту політико-ідеологічної пропаганди в Україні, формування шкали політичних і загальнолюдських цінностей та методів їх поширення серед населення.

Офіційні документи радянських органів влади України показують засоби популяризації радянської політики, формування та поширення в Україні конкретних ідеологічних стереотипів. Підтверджують, що руйнування основ моралі суспільства викликало поширення соціальних проблем, злочинності та бюрократії.

Ключові слова: архівні документи, ЦДАГО України, радянські цінності, ідеологічна пропаганда.

АРХИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ТРАНСФОРМАЦИЙ В СОВЕТСКОЙ УКРАИНЕ 1920–1930-х гг.

Тарапон О. А.

В данной статье на примере документов Центрального государственного архива общественных объединений Украины рассмотрено источниковедческий аспект проблемы ценностных ориентаций в Советской Украине 1920–1930-х гг. Архивные материалы выступают ценным источником изучения содержания политико-идеологической пропаганды в Украине, формирования шкалы политических и общечеловеческих ценностей и методов их распространения среди населения.

Официальные документы советских органов власти Украины показывают средства популяризации советской политики, формирования и распространения в Украине конкретных идеологических стереотипов. Подтверждают, что разрушение основ морали общества вызвало распространение социальных проблем, преступности и бюрократии.

Ключевые слова: архивные документы, ЦГАОО Украины, советские ценности, идеологическая пропаганда.

**ARCHIVED DOCUMENTS AS A SOURCE
OF STUDY OF VALUE TRANSFORMATIONS
IN SOVIET UKRAINE IN THE 1920–1930's.**

Tarapon O. A.

In this article on the example of documents of the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine the source aspect of the problem of values in Soviet Ukraine of 1920–1930's. Archives documents are a valuable source of study of the political and ideological content of propaganda in Ukraine, of formation of the scale of political and human values and of methods for their distribution among the population.

Official documents of the Soviet government of Ukraine show means of the popularizing of Soviet policy, formation and distribution in Ukraine specific ideological stereotypes. They confirm that the destruction of the moral foundations of society led to the spread of social problems, crime and bureaucracy.

Keywords: *archival documents, TsDAHO of Ukraine, Soviet values, ideological propaganda.*

Постановка проблеми. У соціології під ціннісними орієнтаціями розуміють соціальні цінності, які спрямовують діяльність і соціальну поведінку особистості та поділяються нею. Ціннісні орієнтації виступають як соціальні настанови людини, регулюють її поведінку [2, с. 191]. Марксистська теорія особистості орієнтувалася на інтеракціоністське трактування особистості як продукту соціальної взаємодії. Марксистські модифікації, які обслуговували практику побудови комуністичного суспільства, щодо розуміння особистості об'єднує утопічна ідея формування ідеальної особистості, яка буде жити в суспільстві, позбавленому соціальної несправедливості й нерівності між людьми. Спроби практичного втілення цього ідеалу зумовили протилежний результат: замість «всебічно розвиненої особистості» та «нової людини» формувалася знеособлений соціальний конформіст як базовий тип особистості [1, с. 258]. Протягом перших радянських десятиліть радянським керівництвом було взято курс на здійснення соціальних трансформацій, спрямованих на руйнацію традиційного суспільства і побудову «нової людини». Вони включали в себе низку політико-ідеологічних, інформаційно-пропагандистських,

соціокультурних та морально-етичних заходів із впровадження радянського способу життя, прищеплення більшовицької ціннісної системи координат. Великий пласт для дослідження даних проблем містять документи архівів.

Мета і завдання. У даній статті зроблено спробу на прикладі документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО) розглянути джерелознавчий аспект проблеми ціннісних орієнтирів у Радянській Україні 1920–1930-х рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього життя України в умовах радянської влади даного періоду присвячено достатньо багато робіт (С. Кульчицький, В. Даниленко, Г. Касьянов, Ю. Шаповал, О. Пиріг та ін.), однак в означеному контексті тема ще не знайшла свого висвітлення.

Виклад основного матеріалу. Важливим джерелом вивчення ціннісних орієнтирів населення, об'єктивних факторів та офіційних засобів їх формування в умовах ідеологічних та соціокультурних трансформацій 1920–1930-х рр. є документи ЦДАГО України. Вивченню даного комплексу проблем сприяє фонд 1 – Центральний Комітет Комуністичної партії України (опис 20), зокрема такі його відділи як інформаційно-інструкторський, агітації і пропаганди, у роботі серед жінок, загальний, особливий сектор.

Так, справи інформаційно-інструкторського відділу за 1920 р. уміщують матеріали з проведення масових кампаній та агітаційно-масової роботи серед місцевого населення, які виступали засобами популяризації радянської політики, формування та поширення в Україні певних ідеологічних кліше [3; 4]. Політзведення Південно-західного фронту дають багатий дослідницький матеріал про бойовий та морально-політичний стан військових з'єднань на фронті, відношення до заходів радянської влади. Зокрема, із типових повідомлень про поширення дезертирства, пияцтва серед червоноармійців, антисемітських проявів та різного роду зловживань у різних районах прифронтової смуги можна зробити висновки про поширення асоціальних проявів, наростання втоми, політичної

дезорієнтації значної частини як військового, так і цивільного населення [4]. Із даних матеріалів робимо висновок, що в умовах затяжного військового конфлікту, частой зміни влади, посилення безладу і беззаконня щодо мирного населення основною ставали цінність самозбереження, що проявлялося в політичній апатії, обережності та відстороненні від військово-політичних подій частини суспільства.

Із документів про надання соціальної допомоги можна зробити висновки про пріоритети державної політики щодо забезпечення потреб у першу чергу червоноармійців та партійного складу як опори радянського режиму в Україні [3, арк. 23, 26, 28].

Матеріали відділу в роботі серед жінок засвідчують, що перші кроки радянських органів влади в Україні були спрямовані на соціалізацію жінок. Для роботи серед даної категорії населення розроблялася ціла низка кампаній, видавалася спеціальна література пропагандистського характеру [5, арк. 108], докладалися зусилля щодо підвищення політичної та трудової активності жінок, їх залучення до роботи в різноманітних радянських органах. Однак, за тезою розкріпачення жінки стояли цілком прагматичні бажання залучити жіноцтво до вирішення матеріальних проблем армії, шляхом трудової мобілізації серед жінок відновити промисловість, вирішити демографічні проблеми, пов'язані з масовими втратами чоловічого населення [5, арк. 10]. Не остання роль відводилася питанням колективізації жіноцтва шляхом державного виховання дітей, колективного господарства тощо. Велика увага приділялася мілітаризації жіночої частини населення, їх фізичної та військової підготовки [5, арк. 28, 30]. На жіночі плечі, звісно, покладалися і проблеми материнства та дитинства, котрі особливо загострилися внаслідок тривалих воєнних дій та зростання кількості сиріт в Україні [5, арк. 5]. Отже, архівні документи показують, що за пропагандою соціалізації та розкріпачення жінки, гендерної рівноправності реально стояли прагматичні прагнення більшовиків використати жіночий потенціал для відбудови народного господарства, підтримки (як матеріальної, так і моральної) Червоної армії тощо. Через засоби ідеологізації планувалося широко використовувати

жінок для вирішення нагальних суспільно-політичних та соціально-економічних проблем країни. Тому велика увага зверталася на проведення різноманітних кампаній та агітаційної роботи серед жінок.

Багатий матеріал для вивчення ціннісних орієнтирів радянського суспільства вміщує відділ агітації і пропаганди. Документи, зосереджені в ньому, показують напрям агітаційно-масової роботи, що проводилася серед різних прошарків українського суспільства з перших років радянської влади в Україні. Ідейне наповнення даних видів роботи мало популяризувати радянську політику серед населення, формувати політико-ідеологічну систему цінностей, базових для більшовицької стратегії дій. Зокрема, переписка центральних і місцевих органів влади, матеріали Наркомату освіти України з питань видавничої та агітаційно-масової роботи за 1920 р. розкривають цілеспрямовану кампанію з компрометації (чи демонізації) представників національно-визвольної боротьби в Україні, в першу чергу, Симона Петлюри, та героїзації солдат Червоної армії і борців за радянську владу [6, арк. 128–130, 124, 132 та ін.]. Звіти Всеукраїнського видавництва про видавничу роботу й офіційні замовлення на літературу допомагають скласти уявлення про тематичне спрямування видавничої продукції, де переважали матеріали політико-ідеологічного спрямування. Тут же бачимо велику кількість портретів радянських керівників, що на рівні масової свідомості мали візуально закріплювати ієрархію радянських вождів [6, арк. 119–120, 147–148].

Документи 1921 р. свідчать, що важливе місце серед агітаційно-масової роботи в Україні ще займала проблема «бандитизму», продовжувалося формування концепції Великої Жовтневої революції, ідеологічно обґрунтовувався прихід радянської влади в Україну, активно популяризувалися найрізноманітніші кампанії, які мали як мобілізаційно-трудова, так і ідеологічні функції [7]. Одночасно посилювалася увага на питаннях антирелігійної роботи серед населення, розроблялися нові, відносно мирних умов, методи боротьби з церквою [7, арк. 158–164]. Руйнація релігійної свідомості, «знищення умовної поваги до віруючих» мали готувати ґрунт

для формування критичного матеріалістичного світогляду та прищеплення радянської системи цінностей. З іншого боку, офіційні матеріали про становище церкви в Україні свідчать про посилення релігійного руху в першій половині 1920-х рр. Попри заходи влади щодо розколу церкви та розклад її служителів, поширювався рух паломників, розповсюджувалася інформація про релігійні чудеса, що свідчить про відстоювання українцями власних моральних цінностей [9].

Документи відділу агітації і пропаганди дають можливість визначити, наскільки важливе місце у формуванні радянської ціннісної шкали посідала організація різноманітних ювілеїв, річниць та офіційних свят (День преси, ювілей партії, річниця міліції, профсоюзів, Жовтнева революція, 1 травня, 8 березня тощо) [8, арк. 23–24, 54, 57, 61–62, 64, 67, 69, 72, 75–76]. Офіційні матеріали також відбивають розуміння більшовицьким керівництвом виключно важливої ролі радянської преси в «мобілізації громадської думки трудящих, впливу на їх свідомість, психіку і волю» та боротьбі за проведення в життя політики партії [8, арк. 17].

Документи загального та особливого відділів ЦДАГО України поглиблюють і розширюють інформацію з ідеологічно-пропагандистської обробки населення, поширення серед нього радянських ціннісних установок, відображають реальний соціокультурний та морально-етичний стан суспільства. Так, смерть В. Леніна активізувала в 1924 р. процес формування ієрархії вождизму, масове видання марксистсько-ленінської літератури, формування ленінських бібліотек [10, арк. 7–8, 16, 21–22, 26–32, 44–47]. Обсяг і масштаби популяризації постаті Леніна, його творчої спадщини свідчать про «канонізацію» його особи радянською системою, створення фактично неоязичницького культу непогрішимого «вождя», який протримався до кінця існування СРСР і навіть сьогодні продовжує займати певне місце у свідомості наших громадян. Плани, звіти, інформаційні матеріали Агітпропу ЦК КП(б)У розкривають напрямки агітаційно-пропагандистської роботи, її ідеологічне наповнення на класове спрямування [11].

Головним засобом поширення радянських стандартів життя і мислення була преса, котра мала «ідеологічно охоплювати

аудиторію». На середину 1920-х рр. було сформовано мережу центральних та місцевих газет для різної читацької аудиторії (в першу чергу поділ робився на міську та сільську). Здійснювати керівництво і контроль за роботою періодичних видань мало спеціально сформоване Прес-бюро при відділі друку ЦК КП(б)У, на яке покладалося завдання «систематично вирівнювати ідеологічну лінію окружної преси» [12, арк. 43]. Матеріали відділу друку показують, що процес розгортання робіткорівського руху, поширення газетної мережі був контрольований зверху, а сам зміст газет чітко планувався, розроблялася методика подачі матеріалів, а згодом, у 1930-х рр. робився детальний аналіз преси, її якості та змістового наповнення із відповідними критичними зауваженнями і рекомендаціями [13–25]. Зокрема, у 1934 р. особлива увага була спрямована на висвітлення і пропаганду через пресу рішень XVII партійного з'їзду. Детальний аналіз пропаганди цієї події за чітко визначеними критеріями в різних газетах України, зроблений відділом культури й пропаганди Ленінізму ЦК КП(б)У, дає підстави говорити про існування певної технології інформаційної обробки населення, нав'язування конкретних ціннісних стереотипів, оціночних кліше тощо [25, арк. 30–36]. З іншого боку, ці матеріали показують загалом низький рівень радянської преси, непрофесійність, пристосуванство, а то й відверту брехливість працівників цієї важливої сфери.

Важливим засобом масової агітації, поширення радянських цінностей, більшовицьких стереотипів мало стати кіно та фотомистецтво. Документи офіційного характеру свідчать, що їх розвитку приділялася особлива увага. Метою даного виду мистецтва була «боротьба за пролетарську тематику й стиль», особливо намагалися «наситити» пролетарським змістом «всі шпарки кіно-фото-роботи серед молоді», зверталася увага і на формування «психології нової людини» [19, арк. 54, 63]. Пролетаризації та радянзації молоді мала сприяти і шкільна програма, тому відповідні резолюції педагогічних установ робили наголос на ідеологічних вимогах до підручників і шкільних програм, наповненні їх відповідним марксистсько-ленінським змістом, націлювали на прищеплення «нового ставлення до

праці», показу процесу реконструкції в промисловості та сільському господарстві тощо [18, арк. 54–62].

Цікаву інформацію містять матеріали про медичне обслуговування партійної номенклатури, котрі засвідчують встановлення привілеїв для даної категорії населення і прагнення останніх до їх розширення [14]. Разом з тим, документи поглиблюють уявлення про формування бюрократичної системи керівництва, показують внутріпартійні суперечки, тертя між республіканським та союзним керівництвом, поширення непрофесійності в різних сферах. Це підтверджує встановлення системи подвійних стандартів, коли для широких верств населення пропагувалися одні ідеали і цінності, робився наголос на жертвовності й відданості більшовицькому курсу, а партійні кола жили зовсім іншими стандартами, де переважали прагматичні та вузько корпоративні інтереси, де часто матеріальні цінності брали гору над комуністичними ідеалами. Зокрема, документи другої половини 1920-х рр. засвідчують поглиблення соціального розколу на селі, висунення на партійно-керівну роботу людей, які не користувалися авторитетом ні з професійної, ні з морально-етичної точок зору [15, арк. 7–30]. Розпалювання класової ворожнечі серед сільського соціуму, розкол села, як метод боротьби з приватновласницьким світоглядом і творення колективної спільноти, активне використання вчителів для проведення політико-ідеологічних кампаній та боротьби з радянською опозицією (а реально – з сільськогосподарським виробником), постійний психологічний тиск з боку відповідних партійних органів зумовили падіння моралі, поширення зневіри й апатії серед селян, самогубства вчителів [17, арк. 1–33; 19, арк. 1–10]. Офіційне листування партійних керівників України показує, що на кінець 1920-х рр. вже сформувалася бюрократична система, яка потребувала постійних вказівок зверху, що породжувало безгосподарність, неефективну економічну діяльність, а також чвари на місцях [16, арк. 27–28].

Документи офіційного характеру за період 1931–1933 рр. розкривають весь спектр цинізму більшовицького керівництва у процесі підготовки та здійснення Геноциду в Україні. Матеріали Наркомату здоров'я України показують

катастрофічний санітарний стан робітничих мас населення, падіння рівня медичного обслуговування та цілеспрямовану кампанію руйнування протиепідемічної системи на селі. З іншого боку посилювалася увага вищого керівництва до підвищення якості медобслуговування партійної номенклатури в центрі і на місцях, розгортання масштабних робіт із будівництва санаторно-курортного лікування [20; 21; 23]. Так, зокрема, у критичний 1933 р. продовжувалося відбирання приміщень медустанов під інші потреби, на фоні закриття будинків відпочинку освітян розгорталася масштабне будівництво санаторіїв закритого типу для партійної номенклатури, збільшувалися обсяги фінансування лікувально-профілактичних заходів для Центральної лікувальної комісії (обслуговувала партактив) при катастрофічному падінні фінансування сільської медичної мережі. В умовах масової смертності людей партійні лідери на місцях «воювали» за дачі і земельні ділянки, а партійне керівництво республіки переймалося будівництвом санаторіїв у Кисловодську, Сочі, Криму [23].

Аналіз офіційних документів дає підстави стверджувати, що саме масштаби і цинізм організації штучного голоду в Україні стали переломним моментом морально-ціннісних стереотипів суспільства. З одного боку, було, так би мовити, «узаконено» аморальність соціальної поведінки широких мас, коли психологічний і фізичний терор, потреба самовиживання витіснили поняття гріха, людяності й порядності, атрофували такі соціальні риси як самоповага, воля, свобода, глибоко укорінивши страх, байдужість. З іншого боку, при владі в центрі й на місцях закріпився тип чиновників, схильних до адміністрування і насильства, котрі уособлюють бюрократичний стиль керівництва, що зумовив масову непрофесійність, хабарництво, зловживання, крадіжки, нездатність брати на себе відповідальність. Наприклад, офіційні документи показують страхітливе становище дітей-сиріт у 1934 р. і масову байдужість до їх долі, розкрадання матеріальних фондів дитячих будинків, бездіяльність парткерівництва на місцях при масовій смертності дітей, що є найбільш яскравим показником морального звиродіння суспільства [26], частина якого просто не могла, а частина не хотіла перейматися цими проблемами. Брак і марнотратство,

непрофесійність і зловживання керівників різного рівня прикривалися тезою партійної доцільності, трансформаціями радянського будівництва тощо.

Документи постгеноцидного періоду дають підстави стверджувати, що страх скував великі маси населення, психологічно паралізував не лише селян, а й волю багатьох партійних чиновників вищого, середнього й низового рангу. Особливо серед сільської номенклатури різного рівня відчувалася розгубленість, нерозуміння політичного курсу і власних завдань у процесі виконання партійної політики. Особливо відчутно це з аналізу стану преси, яка продовжувала бути ідеологічною зброєю та засобом формування радянських цінностей. Від керівників газет вимагали висвітлення і керівництва процесом реалізації державних настанов у різних сферах суспільного та господарського життя, однак, багато редакцій районних газет просто наповнювали номери партійними постановами, доповідями й іншими офіційними матеріалами, часто передрукованими з центральної преси [22, арк. 1–10]. Звісно, цей стан викликала трагедія голоду, що знелюдніла села і райони, але, на нашу думку, не можна відкидати й елементарного страху, коли будь-яка неправильно подана інформація з місць могла бути оцінена як шкідництво і зумовити фатальні наслідки.

Крім того, масштабний терор голодом, санкціонований вищим керівництвом країни, створив «сприятливі» умови для безкарної діяльності різного роду аморальних, звироднілих елементів суспільства, котрі, прикриваючись партквитками і займаючи різні посади в державних органах влади різного рівня, грабували селян, розгорнули корупційну діяльність відмивання державних коштів, розкрадання державного майна тощо. Документи як приватного, так і офіційного характеру показують, що в державних органах обласного і районного рівнів різних областей України існували бюрократично-корупційні схеми, які давали можливість партійним чиновникам у системі торгівлі-збуту, через розподільчі та інші органи безконтрольно розподіляти матеріальні блага, було встановлено тіньові схеми взаємообміну товарами, «взаємодопомоги», «самопостачання», блатів і хабарництва [24]. Тіньова діяльність партійних

бюрократів в Україні мала досить великі розмахи, охоплювала різні сектори державних підприємств (промисловість, кооперація, медико-санаторна система, торгово-розподільчі організації тощо). А масштаби діяльності з постачання-збуту товарів охоплювали не лише міста України, а й Москву, Ленінград, Владивосток, експортні поставки тощо. Ці факти дають змогу стверджувати про загальнодержавні корупційні схеми.

Висновки. Матеріали офіційних органів влади показують, що на 1930-ті рр. встановилася система подвійних стандартів (влучно названа наркомом М. Скрипником «подвійною бухгалтерією»). Населення України піддавалося жорсткому терору та фізичній експлуатації. Розроблена система політико-ідеологічних та суспільно-економічних кампаній мала сприяти вирішенню різноманітних поточних завдань влади. Формувався образ будівника комунізму, жертвовного трударя, спрямованого на «щасливе завтра». Продовжувався процес встановлення системи радянських символів, відбувалося відповідне ідеологічне маркування, націлене на формування радянського світогляду, моралі та моделей поведінки (відзначення радянських свят, поширення радянської топоніміки, популяризація праць класиків марксизму-ленінізму та вождів партії тощо). З іншого боку, сформувалася злочинна модель керівництва державою, що породила бюрократизовану верству пристосуванців, руками яких здійснювався терор над мільйонами українців, на злочинні дії яких вище партійне керівництво переважно закривало очі. При відсутності правового поля єдиним засобом боротьби суспільства проти кричущих зловживань залишалися скарги і доноси, що, з одного боку, викривляло масову психологію та мораль населення, а з іншого, – залишало право за вищими керівниками партійної владної піраміди вирішувати кожний конкретний випадок на власний розсуд, виходячи з позицій партійної доцільності, а не закону.

Таким чином, документи ЦДАГО України дають змогу проаналізувати складний процес суспільних політико-ідеологічних, морально-етичних ціннісних трансформацій і масштабні експерименти партії більшовиків соціальної інженерії зі створення нового радянського соціуму.

Список використаних джерел

1. Соціологія: Навч. посіб. / За ред. С.О. Макеєва. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. – 566 с.
2. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. – 560 с.
3. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 302. – 95 ark.
4. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 318. – 195 ark.
5. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 346. – 129 ark.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 335. – 179 ark.
7. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 748. – 244 ark.
8. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 1447. – 76 ark.
9. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 1772. – 121 ark.
10. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 1848. – 81 ark.
11. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2002. – 152 ark.
12. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2011. – 66 ark.
13. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2260. – 133 ark.
14. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2272. – 115 ark.
15. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2492. – 145 ark.
16. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 2949. – 36 ark.
17. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 3099. – 49 ark.
18. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 3103. – 67 ark.
19. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 4193. – 66 ark.
20. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 4212. – 77 ark.
21. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 5310. – 106 ark.
22. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 6215. – 41 ark.
23. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 6232. – 116 ark.
24. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 6432. – 203 ark.
25. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 6438. – 162 ark.
26. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, spr. 6456. – 31 ark.

References

1. Sotsiologhiia: Navch. posib. / Za red. S.O. Makeieva. – 4-te vyd., pererob. i dop. – K.: T-vo «Znannia», KOO, 2008. – 566 s.
2. Sotsiologhiia: Pidruchnyk dlia studentiv vyshchychk navchalnykh zakladiv / Za red. V.H. Horodianenka. – K.: Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2005. – 560 s.
3. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 302. – 95 ark.
4. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 318. – 195 ark.
5. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 346. – 129 ark.
6. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 335. – 179 ark.
7. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 748. – 244 ark.

8. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 1447. – 76 ark.
9. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 1772. – 121 ark.
10. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 1848. – 81 ark.
11. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2002. – 152 ark.
12. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2011. – 66 ark.
13. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2260. – 133 ark.
14. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2272. – 115 ark.
15. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2492. – 145 ark.
16. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 2949. – 36 ark.
17. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 3099. – 49 ark.
18. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 3103. – 67 ark.
19. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 4193. – 66 ark.
20. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 4212. – 77 ark.
21. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 5310. – 106 ark.
22. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6215. – 41 ark.
23. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6232. – 116 ark.
24. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6432. – 203 ark.
25. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6438. – 162 ark.
26. TsDAHO Ukrainy, f. 1, op. 20, spr. 6456. – 31 ark.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Тарарон Оксана Анатоліївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та культури України

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна 08401

e-mail: tararon_o@mail.ru

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Тарарон Оксана Анатольевна, кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и культуры Украины

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина 08401

e-mail: tararon_o@mail.ru

DATA ON AUTHOR

Tararon Oksana Anatoliivna, Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of History and Culture of Ukraine Department